

דף יד

'השוחט בשבת... שחיטתו כשרה'. הראשונים דנו מדוע אין שחיטתו פסולה כדין שחיטת מומר לחלל שבתות; –

בתירוץ אחד כתבו התוס' שבפעם אחת שחילל אינו נעשה 'מומר' (ומשמע מדבריהם, וכן מבואר ברמב"ן, שגם לענין מומר לחילול שבת בפרהסיא אינו נעשה מומר בפעם אחת).

ויש מתרצים שאותה שחיטה שנעשה על ידה 'מומר' – אינה פסולה, רק מה שישחט מכאן ואילך (כן מובא ברמב"ן בשם התוס'. וכיו"ב כתבו התוס' בסנהדרין סא. לענין שוחט לעבודת כוכבים. וכסברא זו נקטו לעיקר הרש"ל והש"ך (יו"ד ב). וכ"כ בקצוה"ח (נב,א) ליישב קושית התוס' בעדים החותמים על שטר שיש בו רבית, שאינם נפסלים אלא מכאן ואילך אבל העדות הנוכחית קיימת. וע"ע חדושי הגרנ"ט קמג. אך יתכן שלענין שבת שונה כדלהלן).

ואולם סברא זו אינה ברורה, כי יש אומרים שכבר בתחילת השחיטה חילל שבת, משום חובל, נמצא שבגמר השחיטה הריהו מומר משכבר (כן צדד הרמב"ן. וכ"כ הרמב"ם בפירושו המשנה). ויש חולקים וסוברים שאינו מתחייב אלא בגמר השחיטה, שעד אז אינו אלא 'מקלקל' (עפ"י חדושי הר"ן).

ודעה ראשונה סוברת שתחילת השחיטה אינה נחשבת 'קלקול', שהריהי נעשית בשביל לתקן בהמשך (עפ"י קצות החשן נב,א). גם י"ל שאף המקלקל נחשב מומר לחלל שבתות מדרבנן, כיון שאסור מדרבנן (וכבר נחלקו בדבר גדולי האחרונים; הבית-הלל והפרי-חדש. וע' בחדושי הגרעק"א ובפמ"ג ב שפ"ד סק"ו; משנ"ב לט סק"ו).

התוס' שהקשו [והוצרכו לומר שאינו נעשה מומר בפעם אחת] יתכן שסוברים שכבר בתחילת השחיטה חייב הלכך בגמר שחיטה היה בדין שיפסול. ויתכן שסוברים שאפילו נעשה מומר בגמר השחיטה, אין השחיטה הזו יכולה להתיר.

ועוד נראה, ממה שהקשו מרבי מאיר שמומר לדבר אחד הוי מומר לכל התורה, מוכח שנקטו לפסול משום חשש ששחט שלא כדין [שהרי ר"מ מיירי לדונו כחשוד], שמשמע להו ששחיטה בשבת כשרה אף כשאין אחרים רואים את שחיטתו (כ"כ בקובץ עינים). וא"כ בזה מסתבר שכיון שבשחיטה זו גופא חילל שבת, הרי נחשד לקלקלה כשם שנחשד על השבת. אבל אם אחרים ראו ששחט כהוגן, יתכן ומודים שלא יפסול אלא לאחר מכן, כמו שהביא הרמב"ן מהתוספות.

ויש מתרצים על פי מסקנת הגמרא שמדובר כאן בששחט בשבת בשוגג, וישראל כשר הוא (רשב"א). ע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב ה,א.

עוד דנו אחרונים, לדברי רבא (ריש תמורה) ש'כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני', מדוע השוחט בשבת [במזיד] שחיטתו הועילה לו? וכמה תירוצים נאמרו בדבר; –

יש אומרים שלא אמר רבא אלא בדבר האסור מצד עצמו, אבל דבר שאינו אסור אלא מצד הזמן, אי עביד מהני (בני חיי יו"ד שלד דף ע:). או בסגנון זה: כל שהמעשה אפשר לעשותו בלא העבירה, כגון זה שיכול לשחוט בחול – אי עביד בעבירה מהני (עפ"י ש"ך חו"מ רח).

ויש אומרים: כל שגם אם לא יועילו מעשיו, האיסור שנעשה נעשה, כגון כאן שבכל אופן חילל שבת [שאעפ"י שנאסור הבשר באכילה כיון שאין שחיטתו שחיטה, נראה שתיתקן להוציא מידי אבר מן החי והתירו לבן נח. ועכ"פ למ"ד מקלקל בחבורה חייב אתי שפיר] – אין אומרים בזה 'לא מהני'. לא אמר רבא אלא בדבר שאם נאמר בו 'לא מהני' לא נתקיים האיסור [רק מה דעבר אמימרא דרחמנא] (מוהרי"ט"צ יז; מוהרי"מ"ט ח"א סט – כהבנת האחרונים (ע' נתיב"מ רח; שו"ת רעק"א קכט קעד; בית הלוי ח"א יד). וע"ע במובא ביוסף דעת מנחות נג.). ואולם יש להוכיח מדברי התוס' שאינם סוברים חילוקים הללו. ולדבריהם צריך לומר שכל זה נכלל בגזרת הכתוב להתיר מעשה שבת באכילה (להלן קטו). ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם – היא קודש ואין מעשיה קודש (מובא כל זה בשער המלך הל' גירושין ד, ט).

תירוץ נוסף: כיון שהאיסור הוא בנטילת הנשמה בשבת, כך לי ידי שחיטה או ע"י נחירה, אם כן אין לומר ששחיטתו לא הועילה, שהרי אין מעשה השחיטה עצמו הוא האיסור אלא נטילת הנשמה, וכיון שלגבי נטילת הנשמה ודאי מעשיו הועילו, ממילא שחיטתו שחיטה (עפ"י רעק"א. וכן נקט באבי עזרי (סנהדרין כו, ג אותיות י-יא) בבאור דברי מהרי"ט).

ויש מי שכתב שאין לומר 'אי עביד לא מהני' בשחיטה מפני שאין האדם פועל את חלות הדין אלא המעשה מעצמו פועל, שהרי שחיטה אינה צריכה כוונה (עפ"י זכר יצחק מו. וע"ש סברא נוספת [מהג"ר ראובן כ"ק, וגם הוא הסכים לעצם הסברא) שאין אומרים 'לא מהני' באיסור כרת ומיתה).

בש"ת אבני נזר (יו"ד יב, א) יצא לחדש שגילה הכתוב בשחטי חוץ שבכל שחיטה אין אומרים 'אי עביד לא מהני' [כדרך שכתב הרשב"א (קדושין סז) לענין דיני קידושין]. ומה שהקשה מהרי"ט משוחט בשבת – משום שאיסור שבת חמור ואין ללמדו משחטי חוץ.

'הכא מעיקרא מוכן לאדם והשתא מוכן לאדם' – אף על פי שאין הבהמה מוכנת לאדם בשבת זו שהרי אסור לשחטה, והלא רבי יהודה אית ליה מוקצה? – סובר אביי שאין מוקצה אלא מה שמקצה האדם מדעתו, כגון נר שהדליקו ודחאו בידים (כדלהלן טו.), אבל הקצאת בהמה בחייה אינה נעשית מדעת האדם אלא 'אריה דאיסורא הוא שרוכב עליה', וכיון שנשחטה הותרה (רשב"א בשם רבו).

'בהמה לרבי יהודה ביום טוב היכי שחטינן' – כשלא זימנה מערב יום טוב לכך, והרי שמענו לרבי יהודה שמתיר אף באופן זה, שכן שנינו (בביצה מ.) אין משקים ושוחטים את המדבריות אבל משקים ושוחטים את הביתיות, ואותה משנה רבי יהודה היא, שאילו לרבי שמעון מותר אף המדבריות (רשב"א).

'הלוקח יין מבין הכותים אומר: שני לוגין שאני עתיד להפריש – הרי הן תרומה... רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין' [אלמא לר' יהודה לית ליה ברירה וחייש שמא תרומה שתה. רש"י]. דעת רש"י כפי הדעה שהובאה בתוס' עירובין (לו: ד"ה אלא), שהמפריש תרומה על ידי ברירה – מותר לכהן לאכול, שהתרומה חלה אלא שאין סומכים על הברור. ולשיטה זו נראה שברירה שאמרו גבי מפריש שני לוגין, דומה לברירה שאמרו גבי אחים שחלקו הירושה, שלמ"ד 'יש ברירה', הוברר אחר שחלקו שכל חלק שנטל אחד מהם הוא חלקו שירש מאביו, ולמ"ד אין ברירה היינו שמה שנטל כעת חלק אינו מברר שהוא החלק שנפל לו לירושה.

והנה הגרעק"א (במערכה) הקשה, כיצד יתכן שתחול תרומה על לוגים שלא הפרישם, והלא התנה שיחולו רק אם יפרישם והרי לא הפריש?

ונראה לתרץ כיון ש'אין ברירה', זאת אומרת שהלוגים שהפרישם לא עמדו להיות מופרשים בשעה שקרא שם הלכך תנאו מתבטל, שנמצא זה כמתנה תנאי שאין ניתן לקיימו, שהרי לא ניתן לברר כעת מה הם הלוגים, והמתנה תנאי שלא ניתן לקיימו אינו תנאי (מהגר"נ גולדברג שליט"א).

ע"ע כעין זה בחדושי הגר"נ"ט פא. ובשיעורי הגר"ש רוזובסקי קדושין נא. (וע"ע בשיעורי גטין כה. ובחדושי הגר"ר בנגיס ח"א סא, יט וח"ב סה ואילך).

זמיחל ושותה מיד'. רש"י מפרש: מחלל המעשר – שני שקרא לו שם. ולא התירו לו לשתות ולסמוך על ברירה הואיל ויכול לתקנו באמירה (וע"ע חזון איש דמאי ט, ט; אור גדול ח"ב ט ד"ה ובה).

והתוס' ושאר ראשונים (בסוכה כג ועוד) חלקו על פי המבואר בכמה מקומות שאי אפשר לחלל את המעשר

בטרם הפרישו או קבע לו מקום (וכן פסק הרמב"ם הל' מעשר שני ד, יז). ולכך פרשו 'מיחל' – מתחיל. או 'מוהל במים, כלומר שותה שתיית קבע. ויש שפרשו דברי רש"י שמדובר שקבע לו מקום למעשר, בדרומו או בצפונו – לכן יכול לחללו (עפ"י ריב"א בתוס' ישנים יומא נו). ונראה לכאורה שמי שברך בטעות על חילול מעשר שני ועדיין לא הפרישו ולא קבע לו מקום – הרי זו ברכה לבטלה וצריך לחזור ולברך שוב לאחר שיפריש המעשר (עפ"י שבט הלוי ח"ט א, ג).

(ע"ב) 'אלא מדתני איו... דאין ברירה... אלא אמר רב יוסף'. ואם תאמר מה ההוכחה שרבי יהודה סובר אין ברירה, שמא דוקא גבי תחומין שהם מדאורייתא לשיטתו (כמו שכתבו הסמ"ג והרא"ש בשבת קיה) לכך אין ברירה, אבל באיסור מוקצה דרבנן סובר רבי יהודה יש ברירה [וכפי שחילקו כן בביצה לח בין דאורייתא לדרבנן]. ויש לומר, כיון שהטעם לחלק בין דאורייתא לדרבנן הוא מפני שהדבר ספק אם יש ברירה אם לאו הלכך מחמירים בדאורייתא ומקלים בדרבנן (כן כתב הר"ן בפ"ג דגטין), אם כן במוקצה יש לנו להחמיר, דקיימא לן ספק מוקצה להחמיר אעפ"י שהוא מדרבנן (עפ"י שער המלך הל' עירובין ח, ז).

על ברירה ותנאי – ע' במובא ביוסף דעת גטין כה יומא נו: וביצה לח:

דף טו

'עד כאן לא קשרי רבי מאיר אלא במבשל דראוי לכוס אבל שוחט דאין ראוי לכוס לא'. ורב אינו סובר כפי שדחינו לעיל ששונה מקום שדחאו בידיים, אלא כל מוקצה מחמת איסור אסור, אעפ"י שבא מאליז. וגם רבי מאיר סובר (בשבת לד) 'מוקצה מחמת איסור' כרבי יהודה (רמב"ן). ונחלקו הראשונים האם גם לרבי שמעון דלית ליה מוקצה, אסור בשוחט בשבת מפני שאינו עומד ומצפה שבהמתו תישחט). וכוונת הגמרא עתה לסתור הסוגיא דלעיל שאמרו להתיר משום מוקצה אף לרבי יהודה, אלא אף לרבי מאיר יש לאסור את הנשחט בשבת משום מוקצה. ואין רוצה לפרש 'ונסבין חבריא למימר רבי יהודה היא' היינו רבי יהודה דמוקצה – כי אם משום מוקצה הלא גם לרבי מאיר אסור, הלכך מעמיד בשהיה לו חולה מבעוד יום ורבי יהודה דמבשל הוא ולא כר"מ (עפ"י חזון איש ריד. וע"ע תורת חיים).

'דראוי לכוס' – וכגון אווז צעיר וכד' שראוי לאכלו חי (ע' שבת קכח), או בשר שנתייבש ברוח ובאותם מקומות שאוכלים אותו כך ללא בישול, אבל בלאו הכי אסור בטלטול. ואפילו אם תמצא אנשים שאוכלים בשר חי על ידי הדחק, מן הסתם לא שמה אכילה כדי שנאמר שאף קודם בישולו עומד לכך (ים של שלמה, ל).

ואולם דעת הר"ף ורא"ש ורמב"ם (בפירושים לסוגיא בשבת קכח) שאפילו בשר בהמה חי מותר. וכן דעת כמה פוסקים להלכה (שח, לא), וכן נקט המשנ"ב לעיקר ההלכה. ולכאורה נראה שבזמננו אפילו בשר עוף אינו עומד כלל לאכילה כשהוא חי. ואולם יש מפוסקי זמננו המתירים בזה (ע' בספר שלמי יהודה בשם הגריש"א שליט"א ועוד). אך בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה כב, ט) מבואר שטלטול בשר חי בזמננו שאין הדרך לכוסו – מוקצה. וכן חקך בדבר בשו"ת שבט הלוי (ח"ג כט), ובפרט בעוף קפוא, ע"ש.

א. שחיטת עובד כוכבים – נבלה, ומטמאה במשא [אבל מותרת בהנאה, שאין רוב הנכרים מינים, כלומר אינם אדוקים בעבודת כוכבים אלא מנהג אבותיהם בידיהם]. ולדברי רבי אליעזר, סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים, הלכך אסורה בהנאה משום תקרובת עכו"ם.

א. המקור לפסול שחיטת נכרי [גם אם שחט כראוי] מוזבחת... ואכלת אותו שהוא בר זביחה,

אתה אוכל משחיטתו (תוס'. וע' תוספתא פ"א). והרמב"ם (שחיטה ד, יא) כתב: מכך שהזהיר הכתוב וקרא לך ואכלת מזבחו אתה למד שזבחו אסור (וכ"ה במדרש החפץ ובמכלתא דרשב"י).

ולוקים על אכילתה דבר תורה משום נבלה, אפילו היה השוחט קטן. וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו עכו"ם שאינו עובד ע"ז שחיטתו נבלה (שם הי"ב). יש מפרשים בדבריו שכשאינו עובד עכו"ם אין שחיטתו אסורה אלא מדרבנן (ע' בנו"כ שם וב"י וב"ח וט"ו ותבו"ש יו"ד ב. ולפי"ז צ"ל שמה שכתב (ב, ב) ששחיטת נכרי בעזרה אינה אסורה בהנאה משום שאינה שחיטה, היינו בעובד עכו"ם דוקא). וי"מ מדאורייתא, ומה שכתב 'גדר גדול' היינו כלפי כותים (עש"ך ופמ"ג שם עפ"י ספרים ישנים).

ב. הלכה כחכמים, הלכך שחיטתו אינה אוסרת בהנאה (עפ"י ב"י וש"ך יו"ד ב).

ג. נכרי ששחט בהמה, מותר לשחוט בנה אחריה ואין בדבר משום 'אותו ואת בנו' (עפ"י תוספתא פ"ה).

ד. הרמב"ם (אבות הטומאות ב, י) נטה לומר שנכרי ששחט בסכין יפה כראוי, אינה מטמאה טומאת נבלות אלא מדברי סופרים (וע' גם בהקדמתו לסדר טהרות), ואין חייבים עליה משום ביאת מקדשו. והראב"ד השיגו.

שחיטת מין (– האדוק בעבודת כוכבים), בין ישראל בין נכרי – הריהי לעבודת כוכבים ואסורה בהנאה. [וכן פתו פת כותי, יינו יין נסך, ספריו (– תנ"ך שכתב) ספרי קוסמין (– נביאי הבעל, שלשם עכו"ם כתב הלכך ישרפו. רש"י, פירותיו טבלים. ויש אומרים אף בניו ממזרים].

[תקרובת עבודת כוכבים, לדברי רבי יהודה בן בתירא מטמאה באוהל כמת, ולדברי חכמים אינה מטמאה באהל. (ונחלקו שתי לשונות בדברי רבא, האם דיוק משנתנו כריב"ב או כחכמים). וע"ע בע"ז לב].
(ע"ע לעיל ג-ה בדיון שחיטת מומר לעבודת כוכבים).

ב. השוחט בלילה, וכן הסומא ששחט – שחיטתו כשרה. מבוואר בגמרא (עפ"י ישוב התוספתא עם משנתנו) שאם אבוקה כנגדו, שוחט בלילה אף לכתחילה.

א. כמו כן אין לשחוט ביום במקום אפל ללא תאורה (עפ"י תורת הבית הקצר ד; יו"ד יא).
ב. משמע שלכתחילה צריך אבוקה ואין די בנר (יש"ש כה). ויש חולקים וסוברים שמותר אף לאור נר יחידי (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם; ספר יראים השלם תנו; שו"ת הרדב"ז ח"ו שא ועוד. ע' דרכי תשובה יא סקט"ו). ויש מתירים אפילו לאור הלבנה (עפ"י פרי חדש שם).

דף יד

כב. בהמה שנשחטה בשבת, האם אסורה באותו היום משום מוקצה?

בתחילה אמר רבי אבא (בהסבר דברי רב) שבהמה שנשחטה באיסור בשבת, אסורה באכילה באותו יום משום הכנה, לרבי יהודה שאסר לחתוך נבלה לפני הכלבים כאשר נתנבלה בשבת משום שאינה מוכנת לכך. ודחה אביי שכאן שונה שמתחילה היתה הבהמה מוכנה לאדם וגם עתה היא מוכנת לו [והראיה, מכך

ששוחטים בהמה ביום טוב לרבי יהודה], משא"כ נבלה שמתחילה היתה מוכנה לאדם ועכשיו לכלבים. רב יוסף רצה לדמות בהמה שנשחטה לכלי שנשבר, שלדברי רבי יהודה אסורים השברים בטלטול אם אינם עושים מעין מלאכתם הראשונה. ודחה אביי שכאן שונה שמתחילה 'אוכל' (שהרי היתה עומדת לאכילה מעיקרא) ועתה 'אוכל', והריזה כמאכל שנשבר ונפרת שאינו אסור.

וכן אמרו שאינו דומה למוקצה מחמת מיאוס (או מחמת חסרון כיס וכד'. ערשב"א) שאסור לרבי יהודה, כי אדם מקצהו מדעתו לגמרי. וגם לא למוקצה מחמת איסור – שדחאו בידיים.

וניסו לומר שלדברי שמואל שמשקים שזבו מעצמם מזיתים וענבים, אסורים לרבי יהודה משום גזרה שמה יסחוט [ואפילו הם מיועדים לאכילה, חוששים שמא יימלך עליהם לסחטם], כמו כן יש מקום לאסור בהמה שנשחטה משום גזרה שלא ישחוט. אלא שרב חולק על שמואל ולדבריו רבי יהודה לא אסר בזיתים וענבים העומדים לאכילה, והרי רב הוא שאסר בהמה שנשחטה באכילה באותו היום לרבי יהודה – וא"כ ודאי לא מטעם זה אסר [אלא מטעם 'מעשה שבת'].

הלכך לרבי יהודה אין ראייה לאסור משום מוקצה, ומכל מקום אמר רב (כפי שמסר רבי יצחק בר אדא. וכן אמר רב נחמן בר יצחק בהסבר השתקתו של רב להווא תנא. להלן טו), שבהמה שנשחטה בשבת אסורה משום מוקצה כל שאין שם חולה מבעוד יום, שהרי בכניסת שבת אין הבהמה ראויה לאכילה כלל.

א. יש סוברים שאפילו רבי שמעון דלית ליה מוקצה מחמת איסור [וכמותו נוקטים להלכה להרבה

פוסקים, כאשר לא דחאו בידיים], מודה בשוחט בשבת שאסור משום מוקצה, מפני

שאינן אדם יושב ומצפה מתי בהמתו תשחט (עפ"י תו"י שבת מד. ספר התרומות רנד; סמ"ג לאו סה. וכן

נקט רש"ל). ויש חולקים ומתירים משום דקיימא לן כרבי שמעון (רא"ש (כ) עפ"י הרי"ף; או"ח שיה.

וערשב"א להלן טו; חו"א או"ח מא.ד. ודעת הרמב"ן והר"ן לפסוק כרבי יהודה בכל מוקצה מחמת איסור. ואולם

אין כן דעת השו"ע. ע' חו"א או"ח מד, ז מט, ד).

ב. לפי צד אחד בתוס' (עפ"י ספק הגמרא בביצה כו), אפשר שאפילו יש חולה מבעוד יום, אסור משום

מוקצה כשהבריא, שמא יש מוקצה לחצי שבת. ואולם להלכה קיימא לן אין מוקצה

לחצי שבת.

ג. נראה שגם מי שהיה שוגג וסבור מותר לשחוט בשבת, שייך איסור מוקצה כלפיו, הגם

שבכניסת שבת היה בדעתו שישחט – כי אין מתחשבים בדעתו אלא לפי האמת (עפ"י מנחת

שלמה ח"א סב, יא).

דפים יד – טו

כג. א. השוחט בשבת וביום הכיפורים, האם שחיטתו כשרה? האם מותר לאכול משחיטתו בשבת?

ב. המבשל בשבת, האם התבשיל יאכל?

ג. השוחט או מבשל בשבת עבור חולה, האם מותר באכילה לבריא?

א. תנן, השוחט בשבת וביום הכיפורים – שחיטתו כשרה.

לדברי רבי מאיר, שחט בשוגג – מותר לאכול הבשר בשבת בין לשוחט עצמו בין לאחרים. ולדברי רב

נחמן בר יצחק בהסבר דברי רב, אסור משום 'מוקצה' אא"כ היה לו חולה מבעוד יום שנצרך לשחיטה

[ובשעת השחיטה כבר הבריא]. שחט במזיד – לא יאכל בו ביום (לא לו ולא לאחרים, כדי שלא יהנו

מהאיסור. רש"י תוס' ועוד), אבל למוצאי שבת – מותר.